



# АНАЛИЗА

на проекти од централната област

КЛИМАТСКИ ПРОМЕНИ

2005 – 2014

во Република Македонија

Скопје, октомври 2014 година



Министерство за животна средина и  
просторно планирање



*Empowered lives.  
Resilient nations.*

Овој документ е подготвен во рамките на Првиот двогодишен ажуриран извештај за климатски промени на Министерството за животна средина и просторно планирање, со техничка и финансиска поддршка на Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП) и Глобалниот фонд за животна средина (ГЕФ).

## СОДРЖИНА

Кратенки / Акроними.....	4
1. Вовед.....	5
1.1. UNFCCC.....	5
1.2. Предмет на анализа.....	5
1.3. Цел на анализа.....	5
1.4. Методологија.....	5
2. Проекти.....	6
2.1. Локација.....	6
2.2. Период на реализација.....	7
2.3. Статус на проектот.....	7
2.4. Буџет.....	8
2.5. Спроведувачи.....	9
2.6. Корисници.....	10
2.7. Донатори.....	10
3. Сектори.....	12
3.1 Водни ресурси.....	12
3.2 Отпад.....	12
3.3 Земјоделство.....	12
3.4 Биодиверзитет.....	12
3.5 Енергетика.....	12
3.6 Шумарство.....	13
3.7 Транспорт.....	13
3.8 Здравство.....	13
3.9 Заштита на животна средина.....	13
3.10 Образование.....	13
3.11 Други.....	14
4. Заклучоци и препораки.....	15

Прилог 1: Табела на проекти од централна област Климатски промени

## Кратенки / Акроними

ГЕФ	Глобален Еколошки Фонд (Global Environment Facility – GEF)
ЕЛС	Единица на локална самоуправа (Општина)
ЕУ	Европска унија
ЗГФ	Здружение на граѓани и/или фондација
ЈИ	Јавни институции
МРМ	Министерства во Владата на Р. Македонија
МОИ	Меѓународни институции и организации
ОИ	Образовни институции
ОН	Обединети Нации
ПК	Приватни компании
BUR	Двогодишен ревидиран извештај (Biennial Update Report - BUR)
COP	Конференцијата на Страните (Conference of the Parties - COP)
UNDP	Програма за Развој на Обединетите Нации (United Nations Development Programme – UNDP)

## **1. ВОВЕД**

### **1.1. UNFCCC**

Конференцијата на Страните (Conference of the Parties - COP), на својата 17-та седница ги усвои насоките за подготовка на Двогодишни ревидирани извештаи (Biennial Update Reports - BURs) од страните кои не се вклучени во Анекс I од Конвенцијата (кои не дел од Анекс I земјите). Овие упатства ги претставуваат целите и опфатот на информации за кои се известува и треба да ги земе во предвид нивните развојни приоритети, цели, капацитети и национални околности. Исто така, со одлуката 2 / CP.17, COP одлучи дека страните кои не се вклучени во Анекс I, во согласност со нивните способности и нивото на пружена поддршка за известување, треба да ги достават своите први Двогодишни ревидирани извештаи од декември 2014 година. Исто така е одлучено, дека страните кои не се вклучени во Анекс I ќе поднесуваат извештаи на секои две години, или како резиме на делови од нивните национални извештаи во годината во која националниот извештај е поднесен или како самостоен ревидиран извештај.

### **1.2. Предмет на анализата**

Една од информациите кои треба да бидат вклучени во Двогодишните ревидирани извештаи е преглед на финансиската поддршка на државата во однос на климатските промени, и интернационална (од донатори) и национална (локации од буџетот). Ваква анализа ќе биде за прв пат направена во државата. Постојат повеќе извори на информации, како Централната база на податоци за странска помош на Секретаријатот за Европски Прашања, но многу финансиски средства не се регистрирани.

За таа цел, во рамките на подготовката на Првиот двогодишен ревидиран извештај, беше ангажирана Здружението на граѓани Проактива да прибере вакви информации од различни извори и да ги анализира.

### **1.3. Цел на анализата**

Целта на оваа анализа е да се сублимира ефектот од реализирани, како и проекти во тек од централна област Климатски промени кои се спроведуваат во Р. Македонија, истиот да се промовира во пошироката јавност, а понатаму успешните примери да бидат поттик за да се реализираат нови проекти во оваа област, а со тоа да ја иницираат уште голем број активности во борбата против климатските промени.

### **1.4. Методологија**

За потребите на оваа анализа се користени: веб страниците на Секретаријатот за европски прашања – Влада на Република Македонија, на грантистите; медиумски написи, извештаи и статии; директни контакти со претставници на грантистите; како и други корисни информации. Потоа е направена вкупна анализа на сите проекти според секторот; политиката; локацијата на која се спроведени; вкупниот буџет; периодот на реализација; спроведувачите; корисниците, донаторите и др.

## 2. ПРОЕКТИ

Во анализата се вклучени проекти чиј почеток на реализација е од 1 јануари 2005 година, па се до 30 септември 2014, односно вкупно 422 проекти.

За полесно анализирање, тие се поделени во 11 групи според секторот кон кој припаѓаат.

#	СЕКТОР	БРОЈ НА ПРОЕКТИ	%
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	69	16,4%
2	ОТПАД	12	2,8%
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	16	3,8%
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	12	2,8%
5	ЕНЕРГЕТИКА	83	19,7%
6	ШУМАРСТВО	1	0,2%
7	ТРАНСПОРТ	20	4,7%
8	ЗДРАВСТВО	5	1,2%
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	122	28,9%
10	ОБРАЗОВАНИЕ	37	8,8%
11	ДРУГО	45	10,7%
	<b>ВКУПНО</b>	<b>422</b>	<b>100,0%</b>

Од табелата може да се заклучи дека најголем број на проекти 122 или речиси 29 % се сместени во делот Заштита на животната средина, а покрај тоа најзастапени се проектите од секторите: Енергетика и Водни ресурси. Сите останати сектори имаа учество помало од 10 %.

### 2.1. Локација

Според локацијата на која се реализирани проектите направена е следната поделба: локални (спроведени во една и неколку единици на локална самоуправа), национални (кои се однесуваат на целата територија на Р. Македонија) и регионална (билатерални, прекугранични и др. проекти кои се реализираат во повеќе држави).

#	СЕКТОР	ЛОКАЛНИ	НАЦИОНАЛНИ	РЕГИОНАЛНИ
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	57	7	5
2	ОТПАД	6	3	3
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	3	10	3
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	3	3	6
5	ЕНЕРГЕТИКА	37	28	18
6	ШУМАРСТВО	0	1	0
7	ТРАНСПОРТ	13	5	2
8	ЗДРАВСТВО	1	4	0
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	25	67	30
10	ОБРАЗОВАНИЕ	31	4	2
11	ДРУГО	9	21	15
	<b>ВКУПНО</b>	<b>185</b>	<b>153</b>	<b>84</b>
	<b>ПРОЦЕНТ</b>	<b>43,8%</b>	<b>36,3%</b>	<b>19,9%</b>

Од табелата може да увидиме дека преку 80 % од проектите од секторите Водни ресурси и Образование се реализирани на локално ниво, додека проектите од секторите Здравство, Земјоделство и Заштита на животна средина над 50 % се спроведени на национално ниво. Во секторот Енергетика над 55 % од проектите спаѓаат во национално и регионално ниво.

Гледајќи вкупно по локацијата на спроведување може да се заклучи дека најчести се локалните проекти, пред националните и регионалните.

## 2.2. Период на реализација

Според периодот на реализација, проектите се поделени во 5 групи: до 12 месеци; од 13 до 24 месеци; од 25 до 36 месеци; од 37 до 60 месеци и повеќе од 60 месеци.

#	СЕКТОР	< 12 М	< 24 М	< 36 М	< 60 М	> 60 М	ПРОСЕК (МЕСЕЦИ)
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	28	23	5	8	5	23,3
2	ОТПАД	5	6	1	0	0	13,8
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	3	4	6	1	2	29,2
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	5	2	3	2	0	23,2
5	ЕНЕРГЕТИКА	30	36	11	4	2	19,3
6	ШУМАРСТВО	0	0	0	1	0	49,5
7	ТРАНСПОРТ	5	11	3	1	0	18,6
8	ЗДРАВСТВО	1	2	2	0	0	17,0
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	40	44	20	11	7	24,0
10	ОБРАЗОВАНИЕ	23	10	2	2	0	14,4
11	ДРУГО	12	18	6	9	0	23,9
	<b>ВКУПНО</b>	<b>152</b>	<b>156</b>	<b>59</b>	<b>39</b>	<b>16</b>	
	<b>ПРОЦЕНТ</b>	<b>36,0%</b>	<b>37,0%</b>	<b>14,0%</b>	<b>9,2%</b>	<b>3,8%</b>	

Од табелата може да се заклучи дека најголемиот број на проекти се во опсег од 13 до 24 месеци (37,0 %), како и до 12 месеци (36,0 %).

По сектори најбрза реализација имаат проектите од Отпад, Образование и Здравство.

Ако ја согледаме вкупното времетраење на проектите, ќе увидиме дека просечното траење на еден проект е 21,6 месеци.

## 2.3. Статус на проектот

Согледувајќи ги проектите според статусот на проектот тие се поделени на тековни и завршени (реализирани).

#	СЕКТОР	БРОЈ НА ПРОЕКТИ	АКТУЕЛНИ	ЗАВРШЕНИ
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	69	21	48
2	ОТПАД	12	2	10
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	16	2	14
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	12	3	9
5	ЕНЕРГЕТИКА	83	9	74

#	СЕКТОР	БРОЈ НА ПРОЕКТИ	АКТУЕЛНИ	ЗАВРШЕНИ
6	ШУМАРСТВО	1	0	1
7	ТРАНСПОРТ	20	3	17
8	ЗДРАВСТВО	5	1	4
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	122	22	100
10	ОБРАЗОВАНИЕ	37	1	36
11	ДРУГО	45	6	39
	<b>ВКУПНО</b>	<b>422</b>	<b>70</b>	<b>352</b>
	<b>ПРОЦЕНТ</b>	<b>100,0%</b>	<b>16,6%</b>	<b>83,4%</b>

Вкупно 16,6 % или 1/6 од проектите се актуелни, односно сеуште се во фаза на реализација, или најмногу процентуално од секторите Водни ресурси, Биодиверзитет и Здравство.

#### 2.4. Буџет

Вкупниот буџет на сите 422 проекти изнесува 275.304.069,71 ЕУР или просечно 652.379,31 ЕУР по проект.

#	СЕКТОР	ВКУПЕН БУЏЕТ (ЕУР)	ПРОСЕЧЕН БУЏЕТ (ЕУР)
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	70.525.886,09	1.022.114,29
2	ОТПАД	3.214.613,83	267.884,49
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	16.482.122,25	1.030.132,64
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	9.427.202,12	785.600,18
5	ЕНЕРГЕТИКА	80.030.940,83	964.228,20
6	ШУМАРСТВО	268.244,82	268.244,82
7	ТРАНСПОРТ	4.571.622,84	228.581,14
8	ЗДРАВСТВО	5.924.876,70	1.184.975,34
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	55.745.048,52	456.926,63
10	ОБРАЗОВАНИЕ	9.685.084,24	261.759,03
11	ДРУГО	19.428.427,47	431.742,83
	<b>ВКУПНО</b>	<b>275.304.069,71</b>	<b>652.379,31</b>

Најголем просечен буџет имаат секторите Здравство (со оглед на тоа што пред се работи за национални проекти), Земјоделство (инфраструктурни проекти за наводнување); Водни ресурси (инфраструктурни проекти за водоснабдување и системи за отпадни води), како и Енергетика (изградба на центри за производство на електрична енергија од обновливи извори на енергија).

Според буџетот потребен за реализација на проектите, истите се поделени на 5 групи: до 100.000 ЕУР; од 100.001 до 250.000 ЕУР; од 250.001 до 500.000 ЕУР; од 500.001 до 1.000.000 ЕУР и над 1.000.001 ЕУР.

#	СЕКТОР	<100.000	<250.000	<500.000	<1.000.000	> 1.000.001
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	14	9	27	5	14
2	ОТПАД	5	3	2	1	1
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	4	0	4	4	4
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	7	1	0	0	4
5	ЕНЕРГЕТИКА	60	9	6	2	6



#	СЕКТОР	<100.000	<250.000	<500.000	<1.000.000	> 1.000.001
6	ШУМАРСТВО	0	0	1	0	0
7	ТРАНСПОРТ	14	0	3	2	1
8	ЗДРАВСТВО	1	0	1	1	2
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	46	28	21	13	14
10	ОБРАЗОВАНИЕ	18	4	10	4	1
11	ДРУГО	25	5	7	2	6
	<b>ВКУПНО</b>	<b>194</b>	<b>59</b>	<b>82</b>	<b>34</b>	<b>53</b>
	<b>ПРОЦЕНТ</b>	<b>46,0%</b>	<b>14,0%</b>	<b>19,4%</b>	<b>8,1%</b>	<b>12,6%</b>

46 % од проектите се со буџет помал од 100.000 евра, а втори по застапеност се проектите со буџет од 250.001 до 500.000 ЕУР.

### 2.5. Спроведувачи на проекти

Листата на спроведувачи на проекти е поделена на 8 субјекти: Здруженија на граѓани и фондации (ЗГФ); Приватни компании (ПК); Образовни институции (ОИ); Јавни институции (ЈИ); Единици на локална самоуправа (ЕЛС); Министерства во Владата на Р. Македонија (МРМ) и Меѓународни организации и институции (МОИ).

#	СЕКТОР	ПРОЕКТИ	ЗГФ	ПК	ОИ	ЈИ	ЕЛС	МРМ	МОИ
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	69	4	6	1	3	10	20	25
2	ОТПАД	12	2	1	0	1	2	1	5
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	17	5		4			3	5
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	12	4		1	1			6
5	ЕНЕРГЕТИКА	86	51	1	2	8	5	1	18
6	ШУМАРСТВО	1	1						
7	ТРАНСПОРТ	20	9	1			4		6
8	ЗДРАВСТВО	4		1				2	1
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	126	28	6	8	8	16	2	58
10	ОБРАЗОВАНИЕ	37	2	13	12		7	2	1
11	ДРУГО	48	5	5	7	3	6	3	19
	<b>ВКУПНО</b>	<b>432</b>	<b>111</b>	<b>34</b>	<b>35</b>	<b>24</b>	<b>50</b>	<b>34</b>	<b>144</b>
	<b>ПРОЦЕНТ</b>		<b>25,7%</b>	<b>7,9%</b>	<b>8,1%</b>	<b>5,6%</b>	<b>11,6%</b>	<b>7,9%</b>	<b>33,3%</b>

Меѓународните институции и организации биле имплементатори на една третина од вкупниот број на проекти, а покрај нив значителен удел од повеќе од 1/4 имаат и Здруженијата на граѓани и фондацииите. Другите чинители директно вклучени во спроведувањето на проектите имаат удел од 5,6 до 11,6 %.

## 2.6. Корисници

Кај корисниците на проекти се појавуваат 7 видови: Здруженија на граѓани и фондации (ЗГФ); Приватни компании (ПК); Образовни институции (ОИ); Јавни институции (ЈИ); Единици на локална самоуправа (ЕЛС) и Министерства во Владата на Р. Македонија (МРМ).

#	СЕКТОР	ПРОЕКТИ	ЗГ/Ф	ПК	ОИ	ЈИ	ЕЛС	МРМ
1	ВОДНИ РЕСУРСИ	75			2	18	35	20
2	ОТПАД	14	2			1	6	5
3	ЗЕМЈОДЕЛСТВО	11	1	1	2	2	1	4
4	БИОДИВЕРЗИТЕТ	10	3		1	2	1	3
5	ЕНЕРГЕТИКА	72	5	5	7	12	38	5
6	ШУМАРСТВО	1						1
7	ТРАНСПОРТ	21			1	1	13	6
8	ЗДРАВСТВО	4				1		3
9	ЗАШТИТА НА ЖИВОТНА СРЕДИНА	115	9	1	10	11	27	57
10	ОБРАЗОВАНИЕ	30			20		9	1
11	ДРУГО	41	3		9	6	12	11
	<b>ВКУПНО</b>	<b>394</b>	<b>23</b>	<b>7</b>	<b>52</b>	<b>54</b>	<b>142</b>	<b>116</b>
	<b>ПРОЦЕНТ</b>		<b>5,8%</b>	<b>1,8%</b>	<b>13,2%</b>	<b>13,7%</b>	<b>36,0%</b>	<b>29,4%</b>

Од приложената табела може да увидиме дека најчести корисници се Единици на локална самоуправа (ЕЛС) и Министерства во Владата на Р. Македонија (МРМ).

## 2.7. Донатори

Меѓународните донатори се поделени на држави кои директно или преку своите претставништва ги финансирале проектите; Европската Унија и нејзините програми; Обединитите Нации со своите програми и организации; меѓународни организации, институции, фондови, банки и др.

Во табелата се дадени поединечно оние донатори кои имаат најмалку 1 % од проектите, а оние со 3 или помалку проекти се дадени збирно според претходно наведената класификација.

#	Полно име	Вкупно	Процент
1	Австрија	13	3,1%
2	Велика Британија	5	1,2%
3	Германија	23	5,5%
4	Италија	6	1,4%
5	Јапонија	25	5,9%
6	Норвешка	16	3,8%
7	Соединети Американски Држави (САД)	8	1,9%
8	Словенија	8	1,9%
9	Холандија	8	1,9%
10	Швајцарија	30	7,1%

#	Полно име	Вкупно	Процент
11	Шведска	7	1,7%
12	Останати земји	5	1,2%
13	Европска унија (ЕУ)	24	5,7%
14	ЕУ Програм - CARDS	44	10,4%
15	ЕУ Програм - IPA	68	16,1%
16	ЕУ Програм - TEMPUS	6	1,4%
17	Европска унија (ЕУ) – Други програми	3	0,7%
18	Програма за развој на ОН	31	7,3%
19	Организација за индустриски развој на ОН	9	2,1%
20	Други организации на ОН	7	1,7%
21	ГЕФ	38	9,0%
22	Меѓународни организации и институции	2	0,5%
23	Меѓународни фондови	2	0,5%
24	Програми на заедницата	11	2,6%
25	НАТО	6	1,4%
26	Меѓународни банки	12	2,8%
27	Друго	5	1,2%
	<b>ВКУПНО</b>	<b>422</b>	<b>100,0%</b>

Гледајќи збирно најмногу донации, односно 34,4 % од средствата потребни за реализација на проектите се обезбедени од Европска унија и нејзините програми, 28,7 % доаѓаат од Европските држави, 7,8 % од неевропските држави, 11,1 % од Обединитите Нации со своите програми и организации и преостанатите 18 % се од други извори.

### **3. СЕКТОРИ**

За подобро претставување на проектите кои се реализирани или се во тек на реализација направена е секторска анализа и нивно дообјаснување.

#### **3.1. Водни ресурси**

Во делот на водни ресурси има вкупно 69 проекти и тие најчесто се однесуваат на изградба на системи за водоснабдување; системи за отпадни води; управување со речни сливови; управување со езерски води и управување и политики за водни ресурси.

Најкраткиот проект трае 1 месец, а најдолгиот 7 години.

Најмал буџет е 4.980 евра, а најголем 8.663.000 евра.

#### **3.2. Отпад**

Во секторот Отпад спаѓаат 12 проекти кои се однесуваат на управување со отпад, цврст отпад, индустриски отпад и биоразградлив отпад; отпадни масла; рециклирање и собирање на отпад.

Најкраткиот проект трае 13 денови, а најдолгиот 3 години.

Најмал буџет е 12.967,74 евра, а најголем 1.140.000 евра.

#### **3.3. Земјоделство**

Вкупно 16 проекти се од секторот Земјоделство од кои се истакнуваат проектите за адаптација кон климатските промени; користење на обновливи извори на енергија; спроведување на мерки за енергетска ефикасност; истражување на биодиверзитетот; органско производство; безбедност на храната и др.

Најкраткиот проект трае 5 месеци, а најдолгиот 6 години.

Најмал буџет е 1.455,07 евра, а најголем 10.250.000 евра.

#### **3.4. Биодиверзитет**

Биодиверзитетот е опфатен со 12 проекти од кои се издвојуваат проектите за заштита на големи езерските екосистеми во Р. Македонија; заштитата на национални паркови; заштита на птиците; прекуграничната соработка и сл.

Најкраткиот проект трае 6 месеци, а најдолгиот 4 и пол години.

Најмал буџет е 18.000 евра, а најголем 3.373.986,21 евра.

#### **3.5. Енергетика**

83 проекти се класифицирани во секторот Енергетика. Промоцијата на енергетска ефикасност во: станбениот сектор, јавните институции, малите и средни претпријатија, уличното осветлување и сл. е главна цел на десеттина проекти. Исто така, користење обновливи извори на енергија (сончева енергија, ветер, мали хидро електрани, геотермална енергија, биомаса) е застапено во голем број проекти. Останати теми кои се обработени се ублажувањето на климатските промени; одржливото користење на енергијата; планови за управување со енергија; одржлива енергетска политика и др.

Најкраткиот проект трае 7 и пол месеци, а најдолгиот 6 и пол години.  
Најмал буџет е 8.771,66 евра, а најголем 60.000.000 евра.

### **3.6. Шумарство**

Единствениот проект во делот на Шумарство се однесува на зајакнување на националната подготвеност за шумски пожари и е реализиран за 49 и пол месеци со буџет од 268.244,82 евра.

### **3.7. Транспорт**

Во секторот Транспорт припаѓаат 20 проекти кои се директно поврзани со одржливиот урбан транспорт; велосипедскиот транспорт; патната инфраструктура и железничкиот транспорт.  
Најкраткиот проект трае 5 и пол месеци, а најдолгиот 4 години.  
Најмал буџет е 29.715 евра, а најголем 1.455.050 евра.

### **3.8. Здравство**

5 проекти се дел од секторот Здравство. Управувањето со отпад; управувањето со хемикалии; реконструкцијата на објекти се главните активности во овие проекти.  
Најкраткиот проект трае речиси 4 месеци, а најдолгиот 2 години и 4 месеци.  
Најмал буџет е 88.404 евра, а најголем 3.000.000 евра.

### **3.9. Заштита на животна средина**

Во општиот сектор на Заштита на животна средина се сместени 122 проекти. Поголем дел од истите би можел да се премести во другите наведени сектори со оглед на тоа што се среќаваат проекти чија главна цел е управување со водни ресурси; управување со цврст и опасен отпад; биодиверзитет; користење обновливи извори на енергија; промоција на енергетска ефикасност; мерки и планови за ублажување на климатските промени; управување со национални паркови и заштитени подрачја; прилагодување на легислативата поврзана со поглавјето животна средина; образование и сл.  
Најкраткиот проект трае речиси 2 месеци, а најдолгиот 10 години и 7 и пол месеци.  
Најмал буџет е 4.498 евра, а најголем 9.545.000 евра.

### **3.10. Образование**

Најголемиот дел од 37 проекти се однесуваат на реконструкции во објекти на образовни институции (промена на прозорци и врати; интервенции на кровот, подот и ѕидовите; промена на водоводната мрежа; промена на системот на греење и сл.).  
Најкраткиот проект трае половина месец, а најдолгиот 3 години и 8 месеци.  
Најмал буџет е 7.250,62 евра, а најголем 2.000.000 евра.

### **3.11. Други проекти**

Во овој дел се 54 проекти кои припаѓаат на други сектори (превенција и подготвеност за катастрофи, заштита на биосферата, наука, туризам, култура, демократско учество и граѓанско општество, урбан и рурален развој, контрола на болести), но имаат директна или индиректна поврзаност со борбата против климатските промени како на пр. адаптација кон климатските промени; промоција на велосипедизам; отстранување од употреба на штетни метали и гасови; заштита од пожари и сл.

Најкраткиот проект трае 3 месеци, а најдолгиот 5 години.

Најмал буџет е 8.142,86 евра, а најголем 5.143.502 евра.

#### 4. ЗАКЛУЧОЦИ И ПРЕПОРАКИ

Со оглед на тоа што се работи за прва анализа од ваков тип, треба да се истакне дека бројот на проекти од областа на климатските промени е веројатно поголем. Поради недостаток на информации за распределбата на буџетите за најголем дел од проектите не сме во можност да го согледаме финансиското учество на Република Македонија (во готовина и не-готовина), кое не е занемарливо со оглед на проектите во кои е вклучено Министерството за животна средина и просторно планирање на Р. Македонија; постоењето на Национален комитет за климатски промени; проектите во кои се вклучени ЕЛС; вклученоста на граѓанскиот сектор и др.

Согледувајќи ги севкупно сите проекти од областа на климатските промени може да се увидат неколку работи:

- Свесноста кај институциите за опасноста од климатските промени од година во година расте и се почесто тие се наоѓаат на врвот на агендата на локалните и националните власти.
- Вкупниот број на реализирани проекти директно или индиректно поврзани со борбата против климатските промени е доволно голем.
- Постојат многу извори на донации на меѓународно ниво кај кои може да се аплицира со проекти од оваа област.
- Се почесто е спроведувањето на прекугранични проекти.
- Само со соработка на сите засегнати страни може да се постигнат најдобри резултати.

Примерот на проектите во кои како крајни корисници се општините покажува дека во иднина единиците на локална самоуправа (ЕЛС) и јавните институции и организации ќе мора да посветат поголемо внимание на мерките за енергетска ефикасност; поголемата употреба на обновливите извори на енергија; користењето на алтернативни видови на транспорт; преземање мерки за прилагодување и ублажување на климатските промени и сл. Ова посебно се однесува за објектите и инсталациите кои се под нивна надлежност, но секако треба да го стимулираат и локалното население преку обуки, едукативни материјали, примена на стимулативни мерки и сл.

Како извори за инвестирање, покрај сопствените буџетски средства, може да се искористат донации и грантови од домашни и меѓународни институции, нискокаматни кредити за единиците на локална самоуправа, заеми и др.

Покрај тоа, најсоодветно е самите да одредат буџетски средства за финансирање и кофинансирање на проекти од областа на климатските промени со што ќе овозможат поголема услови за партнерски проекти на локално, национално, но и прекугранично ниво.

Стручна помош околу подготовката и реализацијата на проекти за намалување и ублажување на климатските промени може да побараат кај организациите и институциите кои директно или индиректно биле вклучени во реализација на овие проекти.

За поголем ефект на национално ниво треба да се анимираат проекти од секторите Отпад; Биодиверзитет; Шумарство, Транспорт и Здравство, но да не се запостават и другите сектори и да се искористат досегашните успешно реализирани проекти за нивно реплицирање или надградување.

Од голема важност е воспоставување на модел за инвестирање на заштедените средства од претходни проекти, со што се придонесува кон поголема одржливост.

Регистрацијата на проектите во централна база на податоци со што повеќе детали придонесува за подобра промоција на истите.

Климатските промени треба да се внесат како посебна област, со оглед на нивното значење во сегашноста, а посебно и во иднина.

Во податоците треба да се истакне и домашното кофинансирање.

Во податоците мора да се воведат посебен дел за остварени резултати за подобро увидување на ефектот од проектите.